

**An Analysis of the Syntactic Level of Letter 45 in Ghaem
Magham Farahani's Monsha'at Based on the Theory of Layer
Stylistics***

Omid Vahdanifar^{1✉}, Reza Yousefian^{2✉}

Abstract

1. Introduction

The structure of sentences and the order of words are two representative factors of the syntactic style of an author which are highly useful in explaining his personal style. Understanding the personal style of each author can be very helpful for readers in understanding the themes of his/her texts, knowing the character of the author and identifying his/her personal characteristics. Ghaem Magham Farahani is one of the greatest writers of the Qajar period whose personal style distinguishes him from his contemporary writers.

2. Methodology

Using the approach and theory of layer stylistics and the method of discourse analysis, the researchers have undertaken the study of syntactic level of the 45th letter in Ghaem Magham Farahani's Monasha'at. They have attempted to identify the connection between meaning and the syntactic level in this text, and to explain to the readers what the syntactic factors are in this letter and how the syntactic structure of the text helps its theme.

* **Article history:**

Received: 11 July 2023

Received in revised form 06 August 2023

Journal of Prose Studies in Persian Literature
Year 26, No. 53, spring and summer 2023

Accepted: 07 August 2023

Published online: 09 September 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Associate Professor of Persian Language and Literature, University of Bojnord, Bojnord, Iran. (Corresponding author). E-mail: o.vahdanifar@gmail.com.
2. M.A. Student of Persian Language and Literature, University of Bojnord, Bojnord, Iran. E-mail: rezayousefian1999@gmail.com.

3. Discussion

One of the most famous literary figures in Qajar period is Ghaem Magham Farahani, the Grand Vizier to Mohammad Shah Qajar. Thanks to his talent, artistry, and dedication, Ghaem Magham managed to write about the issues of his time in his *Monsha'at* with the use of a colloquial language and a literary texture which is more often than not compared with Sa'di's *Gulistan*, since like Sa'di's masterpiece, it is full of Arabic words, anecdotes, and proverbs. When these factors are combined with folklore literature, the result is a pleasant, attractive and dynamic prose. In a word, "Ghaem Magham is the Sa'di of his time" (Shamisa, 2014: 282). In Ghaem Magham's prose, one can distinguish three styles: simple, intermediate and complicated, which have been very common in the previous periods. The prose contains Quranic verses, religious fables and hadiths which are signs of prolixity in texts (Khatibi, 2007: 58). One can also find elements of conciseness in sentences and the avoidance of complexity which are manifestations of simple and straightforward style (Rastegar Fasa'ei, 2018: 243). However, the most frequent style used in his writings is the simple style which is a recreation of the ancient simple and straightforward prose (Rahimian, 2008: 12), since his texts are intended to be simple and devoid of complexities in style and meaning.

It is the aim of stylistics to study the characteristics of texts with the attention to different linguistic periods, and then analyze these characteristics in relation to the authors who have used them in their texts. Accordingly, by analyzing the works of a writer or a period, researchers of stylistics can reveal many aspects about the texts, such as the perspective of the author, the social condition of the period, the discourse of the age, the orientation of the writer, creativities or imitations in the style of the writer, the author's ideology and the dominant ideology of the period. However, due to the high number of these stylistic characteristics in the texts, the researchers have divided them into 5 categories and study each category independently. These five levels are phonetic, lexical, syntactic, semantic and pragmatic levels. Each of these levels are again divided into several sublevels which eventually make up the meta-levels when combined with each other. Syntax is the study of the relationship between linguistic forms in sentences, structure, order, syntagmatic and paradigmatic levels.

The analysis of the syntactic level makes the reader capable of discovering the relationship between the syntactic structure and the thematic structure of a text. Some of the issues discussed on this level are the structure of the sentences, the length of the sentences, the order of sentences, moods in adverbs, adjectives and verbs, the verb tenses, adjuncts, the use of Arabic words and expressions. The researchers have undertaken the analysis of these elements in letter number 45 of *Monsha'at* by Mirza Abol-Ghasem Farahani.

4. Conclusion

The structure of sentences and clauses and the order of words in any text are representatives of the grammatical and syntactic style of that text which eventually lead the reader or the researcher of the linguistic behaviors to identifying the personal style of the writer. The analysis of the items under study showed that there is a relationship between the syntactic principles and the themes of the text. In this research, we studied the length of the sentences and analyzed the relationship between sentences from different perspectives. The findings showed that short sentences are used more than long sentences in this letter, which means that Ghaem Magham has used them for accelerating the expression of his thoughts. Short sentences are proper vehicles for transferring the purpose of the writer to the audience; however, whenever necessary, the writer has used longer sentences to explain and describe more. Therefore, the high frequency of short and concise sentences with independent thoughts in each sentence is indicative of the preference of meaning over verbosity in the mind of the writer and, as mentioned before, accelerates the expression of meaning. From among the four types of links in the sentences of this letter, the two types of equivalent and intertwined are more frequent than the other two, dependent and independent links. The use of these links brings more coherence and stronger relationship between the parts of the text and their meaning. The study of moods in this letter led to identifying Ghaem Magham's ideology and individual character. In this regard, the findings show that in verbs, the indicative mood are more frequently used than imperative and subjunctive moods. This delineates that the writer of the letter has intended to narrate the incidents and phenomena; therefore, it reveals Ghaem Magham's certainty in his text. The study of the mood in adverbs show his close relationship with the incidents; while the study of the

mood in adjectives show the writer's tendency toward different factors and people which usually express his power and certainty.

Keywords: Stylistics, Layer stylistics, Ghaem Magham, Monsha'at, Syntax.

References [In Persian]:

The Holy Quran.

Ahmadi Givi, H. & Anvari, H. (2002). *Persian grammar 1*. Tehran: Fatemi.

Allami, Z. & Mousavi, R. (2019). "Study of the letters of Rashid Vatvat: Phonetic, lexical, syntactic and rhetorical levels". *Linguistic and Rhetorical Studies*, 10(20), 365-388.

Arianpour, Y. (1993). *From Saba to Nima*. Tehran: Zavvar.

Asadi, S. & Aizadeh, N. (2017). *Syntactic structure of Ma'aref Bahae Valad based on the model of layer stylistics*. *Stylistics of Persian Literature*, 4(36), 1-21.

Bahar, M. T. (2002). *Stylistics or the history of the development of Persian prose*. Tehran: Zavvar.

Darpar, M. (2013). *Critical Stylistics: Stylistic study of the letters of Ghazali with the approach of critical discourse analysis*. Tehran: Elm.

Dasht-bash, M. & Ahanchi, A. (2017). "Analysis of the levels of syntax and voice in the poetry of Sohrab Sepehri". *Linguistic and Rhetorical Studies*, 8(16), 111-134.

Farahani, M. A. (1993). *Monsha'at Ghaem Magham Farahani* (B. Yaghmaei, Ed.). Tehran: Sharq.

Fotouhi, M. (2013). *Stylistics: Theories, approaches and methods*. Tehran: Sokhan.

Homaei, J. (1991). *Rhetorical and literary devices*. Tehran: Amir Kabir.

Khatibi, H. (2007). *The art of prose in Persian literature*. Tehran: Zavvar.

Mowlavi, J. M. (2021). *Complete interpretation of Mathnai Manavi* (K. Zamani, Ed.). Tehran: Ettela'at.

Qavam, A. & Darpar, M. (2021). "Layer stylistics: Description and explanation of the style of Ghazali's letter no. 1 in two levels of pragmatism and syntax". *Stylistics of Persian Verse and Prose (Bahar-e Adab)*, 12, 193-213.

- Rahimian, H. (2009). *Periods of Persian literature*. Tehran: SAMT.
- Rastegar Fasaee, M. (2018). *Types of Persian prose*. Tehran: SAMT.
- Sarli, N. Q. (2008). *Standard Persian language*. Teran: Hermes.
- Shamisa, S. (2014). *Stylistics of prose*. Tehran: Mitra.
- Vahdanifar, O. (2019). Stylistics of the syntactic level of the fifth chapter of Sa'di's *Quintuplet Chapters*. *Text Researches in Persian Literature*, 22(46), 155-178.
- Zarqani, S. M. (2009). *Literary history of Iran and the territory of Persian language*. Tehran: Sokhan.
- Zarrini, A. & Taheri, H. (2022). "Stylistics of the syntactic level in the story Samak Ayyar". *Literary Text Research*, 26(96), 289-313.
- Zarrini, A. & Taheri, H. (2021). Stylistics of syntactic level in the story Abyssinian Qeran. *Kohannameh Adab Farsi*, 12(1), 161, 194.

References [In English]:

- Leech, G. N. & Short, M. (1981). *Style in fiction*. London: Longman.

بررسی لایه نحوی نامه ۴۵ منشآت قائم مقام فراهانی بر اساس نظریه

سبک‌شناسی لایه‌ای*

دکتر امید وحدانی فر^۱، رضا یوسفیان^۲

چکیده

ساختار جملات و چیدمان واژگان در کنار یک‌دیگر، نماینده سبک نحوی یک مؤلفه است که در تبیین و آشکارسازی سبک فردی نویسندگان تأثیر به‌سزایی دارد. شناخت سبک فردی هر نویسنده‌ای می‌تواند در فهم درون‌مایه متن و درک شخصیت نویسنده و ویژگی‌های فردی او کمک شایانی به مخاطب داشته باشد. قائم مقام فراهانی، یکی از بزرگ‌ترین نویسندگان عصر قاجار است که سبک فردی او در نگارش، وی را از نویسندگان عصر خود ممتاز می‌سازد. نویسندگان این پژوهش، با توجه به الگو و نظریه سبک‌شناسی لایه‌ای و روشی مبتنی بر تحلیل گفتار، به بررسی لایه نحوی نامه «چهل و پنجم» منشآت قائم مقام فراهانی پرداخته‌اند و سعی ورزیده‌اند که ارتباط معنا و لایه نحوی را در این متن مشخص کنند و برای مخاطب آشکار سازند که مؤلفه‌های نحوی این نامه چه مواردی هستند و ساخت نحوی این متن، چه کمکی به درون‌مایه آن داشته است. یافته‌های این پژوهش نشان‌داد قائم مقام با مواردی که در نامه خود بیان کرده، ارتباط نزدیکی داشته‌است و از منظر قدرت و اطمینان به اتفاقات می‌نگرد و تنها جایی که از مسند قدرت پایین می‌آید، درمقابل ولیعهد و پادشاه می‌باشد و بسامد بالای استفاده از افعال مضارع و

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۴/۲۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۵/۱۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۱۶

نشریه نثرپژوهی/ادب فارسی، دوره ۲۶، شماره ۵۳، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص
DOI: 10.22103/JLL.2023.21861.3077

۲۸۱-۳۱۳

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران. (نویسنده مسئول)

رایانامه: o.vahdanifar@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران.

رایانامه: rezayousefian1999@gmail.com

ماضی ساده و این مطلب که کنشگرها نقش غیرقابل انکاری در این نامه دارند، مهر تأییدی بر یافته‌های این پژوهش می‌باشد. این پژوهش به مخاطبان کتاب منشآت کمک می‌کند تا به ارتباط بین چهارچوب‌های نحوی و معنایی آن پی ببرند و می‌توان آن را پایه‌ای دانست برای پی‌بردن به ایدئولوژی شخصی و گفتمان عصر قائم مقام فراهانی.

واژه‌های کلیدی: سبک‌شناسی، سبک‌شناسی لایه‌ای، قائم مقام، منشآت، نحو.

۱- مقدمه

سبک‌شناسی (stylistics) از میان گونه‌های کاربرد زبان بیش از همه به زبان در ادبیات توجه نشان می‌دهد و بخش عمده پژوهش‌ها در این شاخه مطالعاتی بر شناسایی سبک‌های ادبی، زبان شخصی و فردیت خلاق مؤلف متمرکز است. این مسئله از آن‌رو است که هنر در ادبیات مجال گسترده و شایسته‌ای برای تبلور فردیت فراهم می‌کند. در دیدگاه‌های سنتی و پیشین، سبک‌شناسی را مانند اتّصالی می‌دانند که باعث پیوند زبان‌شناسی، تاریخ ادبیات و نقد ادبی می‌شود (فتوحی، ۱۳۹۲: ۱۰۵). در رابطه متقابل ادبیات و سبک‌شناسی، پژوهش‌های بسیاری صورت پذیرفته‌است که غالباً در آن‌ها به بررسی ویژگی‌های سبکی حاضر در یک متن پرداخته شده‌است و با همین مضمون در نشریات علمی از آنان یاد شده‌است؛ به عنوان مثال پژوهش‌های سبک‌شناسانه در زمینه ادبیات فارسی نشان می‌دهند که سعدی شیوه‌ای سهل و ممتنع دارد و یا حافظ را با سبک عاشقانه-عارفانه به مخاطب معرفی می‌نمایند اما داستان به همین جا ختم نمی‌شود؛ در اینجا است که باید به سراغ بررسی و تحلیل سبک شخصی یا فردی مؤلف پرداخت؛ زیرا شناخت سبک‌های فردی، آگاهی بسیاری درباره شخصیت، دانش، اندیشه، عقاید و رفتارهای زبانی یک شخص به ما می‌دهند، از این‌رو، به طور کلی سبک‌شناسی برای کسانی که به کاوشگری در رفتارهای زبانی افراد سروکار دارند، کارآمد است.

سبک‌شناسی موفق‌ترین عملکرد خود را در قلمرو سبک‌های فردی تجربه می‌کند و دقیق‌ترین اطلاعات مربوط به مؤلف و ویژگی‌های او را در اختیار مخاطب وی قرار می‌دهد

(فتوحی، ۱۳۹۲: ۹۴). کار سبک‌شناسی تنها به شناخت فردیت صاحب اثر محدود نمی‌شود بلکه به امر بازشناسی و توصیف جریان‌های عمومی سبک و رده‌بندی انواع اشکال ادبی نیز به پژوهشگر یاری می‌رساند.

۱-۱- بیان مسئله

هنگامی که نویسنده می‌خواهد به نگارش یک متن پردازد، از چندین نظام نشانه‌ای واژگانی دست به انتخاب می‌زند و براساس محتوای ذهنی خویش، آن‌ها را به صورت قاعده‌مند و طبق اصول و ضوابط مختلف در کنار یکدیگر قرار می‌دهد. برخی از این اصول و قواعد همان سازه‌های نحوی هستند که بسته به شرایط، می‌توانند متفاوت جلوه نمایند و همه این شرایط (شرایط فردی، قواعد نحوی انتخاب شده، واژگان و اصطلاحات برگزیده، زیبایی‌های ادبی مد نظر مؤلف و...) سازنده سبک فردی مؤلف یک اثر هستند. «تداوم رفتار زبانی در یک متن، مهم‌ترین و اصلی‌ترین ویژگی از ویژگی‌های سبک (style) است و در همین راستا می‌توان گفت که زبان و سبک، پیوندی ناگسستنی دارند» (وحدانی‌فر، ۱۳۹۸: ۱۵۷). منظور از تداوم، تکرار است و منظور از رفتار زبانی، انواع قواعد نحوی، واژگانی، بلاغی و ... می‌باشد. در سبک‌شناسی جدید که از آن با نام سبک‌شناسی انتقادی (stylistics critical) یاد می‌شود، پژوهشگران به بررسی استفاده اجزاء حاضر در متن پرداخته و آن‌ها را با توجه به عوامل مختلف و در ارتباط با یکدیگر تحلیل می‌کنند تا به نتیجه مد نظر خویش برسند. در این روش، پژوهشگران متن مورد نظر را به پنج لایه^۱ تقسیم می‌کنند و به بررسی تک تک این لایه‌ها می‌پردازند. یکی از این لایه‌ها، لایه نحوی متن می‌باشد که در آن، ساختمان کلام از نظر دستوری مورد بررسی قرار می‌گیرد. مسئله مطرح در این پژوهش، بررسی لایه نحوی در نامه «چهل و پنجم» از منشآت قائم‌مقام فراهانی می‌باشد که خطاب به وقایع‌نگار عصر خویش نوشته‌است و درون‌مایه یا ژانر سیاسی^۲ دارد. در این پژوهش تلاش کرده‌ایم با روش تحلیلی-توصیفی پاسخ پرسش‌های زیر را مشخص نماییم:

الف. ویژگی‌های نحوی برجسته نامه مورد بحث کدامند؟

ب. ساخت نحوی این نامه چه کمکی به درون‌مایه آن داشته است؟

۱-۲- پیشینه پژوهش

امروزه پژوهش‌های بسیاری در زمینه سبک‌شناسی جدید یا سبک‌شناسی لایه‌ای انجام گرفته‌است. در حوزه این پژوهش که موضوع آن بررسی لایه نحوی نامه ۴۵ منشآت قائم مقام فراهانی می‌باشد نیز می‌توان مشاهده نمود که قوام و درپر (۱۳۹۰) در پژوهش «سبک‌شناسی لایه‌ای، توصیف و تبیین بافتمند سبک نامه شماره ۱ غزالی در دو لایه نحو و کاربردشناسی»، براساس نظریه سبک‌شناسی لایه‌ای و با روشی منوط به تحلیل گفتمان به بررسی ویژگی‌های سبکی در ارتباط با بافت نامه مد نظر پرداخته‌اند. اسدی و علیزاده (۱۳۹۶) در مقاله «ساختار نحوی معارف بهاء‌ولد براساس الگوی سبک‌شناسی لایه‌ای»، این مطلب را بیان کرده‌اند که در متون ادبی و عرفانی، شناخت سبک و زبان ادبی هر اثر به فهم و درک درون‌مایه مطالب آن کمک شایانی می‌کند و با تحلیل لایه نحوی این کتاب به این نتیجه رسیده‌اند که ساختار و چیدمان واژه‌ها در هر اثر، نماینده سبک دستوری و نحوی آن اثر است که در پایان به شناخت و تبیین سبک نویسنده می‌انجامد. دشت‌بش و آهن‌چی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی لایه‌های نحوی سبک و صدای شعر سهراب سپهری»، با نگاه به رویکردهای جدید سبک‌شناسانه به بررسی لایه‌های نحوی متن از منظر ویژگی‌های سبکی، زبانی و اندیشگانی پرداخته‌اند. پژوهش «بررسی نامه‌های فارسی رشید و طواط (لایه‌های آوایی، واژگانی، نحوی و بلاغی)» اثر موسوی و علامی (۱۳۹۸) به تحلیل و بررسی چهار لایه ذکر شده بر اساس نظریه سبک‌شناسی لایه‌ای پرداخته و در آن بیان شده‌است که برقراری رابطه با بافت بیرونی کلام، چگونه و با چه ابزارهایی امکان‌پذیر است. طاهری و زرینی (۱۴۰۰) در «سبک‌شناسی لایه‌ای داستان قران حبشی»، به بررسی ویژگی‌های نحوی این داستان و تناسب آن‌ها با درونمایه، ساخت، لحن و بن‌مایه‌های حماسی و پهلوانی پرداخته‌اند. در پژوهشی دیگر با نام «سبک‌شناسی لایه نحوی در داستان

سمک عیار» نگارش طاهری و زرینی (۱۴۰۱) ویژگی‌های برجسته لایه نحوی این داستان را بررسی کرده‌اند و با روشی تحلیلی-توصیفی، ارتباط ساخت نحوی و درون‌مایه داستان سمک عیار را مورد تحلیل قرار داده‌اند.

۱-۳- ضرورت و اهمیت پژوهش

سبک کلی عصر قاجار و مشروطه را با نام سبک بازگشت ادبی می‌شناسیم. در این وانفسای تقلید کورکورانه، یکی از مهم‌ترین نویسنده‌های عصر که کمک شایانی به امروزی شدن نثر پارسی کرده‌است، پدیدار می‌شود. میرزا ابوالقاسم فراهانی، قائم مقام محمدشاه قاجار، پدیدآورنده سبکی شد که در ادوار گذشته همانند آن را در گلستان، اثر سعدی علیه الرحمه مشاهده- می‌کنیم و به همین دلیل از او با نام «سعدی عصر خویش» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۲۸۳) یاد می‌کنند. کتاب منشآت به تقلید^۳ از سبک گلستان سعدی نوشته- شده‌است اما این تقلید متفاوت با دیگر مؤلفان عصر اوست؛ کورکورانه نیست و در دل خود هزار راز نهفته و پنهان جای داده‌است. بررسی لایه نحوی منشآت قائم مقام، به مخاطبین علاقه‌مند یاری می‌رساند تا با توجه به گفتمان عصر مؤلف، شرایط و مفاد به‌کاربرده شده در متن، به درک کامل تری از این کتاب برسند و به ارتباط نحو و معنا در این اثر پی ببرند.

۲- بحث و بررسی

در این بخش پس از معرفی قائم مقام و منشآت وی و همچنین ذکر مبانی نظری در مورد سبک‌شناسی لایه‌ای به بررسی لایه نحوی نامه مورد بحث پرداخته می‌شود.

۲-۱- قائم مقام و منشآت

یکی از معروف‌ترین صاحب‌ذوقان عصر قاجار، میرزا ابوالقاسم فراهانی، قائم مقام محمدشاه قاجار می‌باشد که با تکیه بر ذوق، استعداد و پشتکار فراوان توانست مسائل عصر خویش را با زبان و اصطلاحات عامیانه و در یک بافت ادبی همانند گلستان سعدی، تحت

عنوان «منشآت» تألیف کند. قائم مقام بیش از همه مرد سیاست و عمل است و قلم زدن او به الزام کار و مصلحت بوده است و نه از راه خودنمایی و تفنّن اما با این وجود منشآت او از ذوق و سلیقه، بهره بسیار برده است که انگار قائم مقام برای نگارش آن مدّت زیادی تلاش کرده و برای نشان دادن استعداد و توانایی خود آن را نگاشته است (آرین پور، ۱۳۷۲: ۶۵). متن این کتاب مانند گلستان سعدی، دارای عبارات عربی، امثال و حکم می باشد. هنگامی که موارد فوق با ادبیات عامّه ترکیب می شود، متن وی را دلنشین و جذّاب می سازد و به آن پویایی و کشش فراوان می بخشد. در یک کلام «قائم مقام، سعدی عصر خویش است» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۲۸۲). وی یکی از مهم ترین افرادی است که در تبدیل شدن زبان پارسی به آنچه که امروز است، تأثیر بسیار فراوانی داشته و به همین دلیل است که او را نقطه عطفی بر تاریخ نثر پارسی می دانند (همان: ۲۸۴). در نثر قائم مقام می توان سه سبک ساده، بینابین و مصنوع را مشاهده نمود که در ادوار گذشته بسیار رایج بودند؛ زیرا هم ارکانی از جمله آیات، روایات و احادیث در این متن مشاهده می شود که نشانه اطناب در سخن است (خطیبی، ۱۳۸۶: ۵۸) و هم اختصار و ایجاز در جملات و پرهیز از پیچیده گویی مشاهده می شود که نمودی از نمودهای سبک ساده و مرسل می باشد (رستگار فسایی، ۱۳۹۷: ۲۴۳) اما بسامد غالب سبکی بر نوشته های وی، سبک ساده می باشد که شکل بازسازی شده ای از همان نثر ساده و مرسل قدیم است (رحیمیان، ۱۳۸۷: ۱۲)؛ زیرا اساس کار وی ساده نویسی و دور بودن از سختی کلام و معنا بوده است. برخی از ویژگی های نثر وی به شرح زیر هستند:

۱. دوری ورزیدن از به کارگیری لغات ترکی، روسی و مغولی که استفاده آن در عصر وی بسیار رواج داشت به گونه ای که در این اثر (منشآت) به ندرت با آن ها مواجه هستیم؛
۲. التفات بسیار به زبان عامیانه و معیار^۴؛
۳. استفاده از آیات، احادیث و روایات در مکان درست و بجا در متن که باعث لذت بخش شدن متن نامه ها شده است؛

۴. استفاده از شعرها و ضرب‌المثل‌ها؛

۵. بهره‌جستن از جملات کوتاه؛

۶. حذف تعریف‌های طولانی، خسته‌کننده و توجه به معنای کلام و...

۲-۲- سبک‌شناسی لایه‌ای

در تعریف سبک گفته‌اند: «سبک، روشی از کاربرد زبان است که در یک بافت معین و به وسیله شخص معین برای هدفی مشخص به کار گرفته شود» (لیچ، ۱۹۸۱: ۱۰). به عبارتی دیگر، هرگاه نویسنده در متن مورد نظر، یک رفتار زبانی را بارها تکرار کند، می‌توان گفت که وی دارای سبک است که می‌تواند تقلیدی یا فردی باشد. اگر در پس استفاده هر یک از این رفتارهای زبانی هدفی نهفته باشد، سبک فردیت می‌یابد حتی اگر با روش‌های تقلیدی باشد؛ همانند سبک سهل و ممتنع سعدی که مخصوص خود اوست. دانشی که به بررسی و تحلیلی سبک ادوار و افراد مختلف می‌پردازد، سبک‌شناسی نام نهاده‌اند. کار سبک‌شناسی آن است که ویژگی‌های به کاربرده شده در متون و دوره‌های زبانی را بررسی نموده و این ویژگی‌ها را در ارتباط با افرادی که از آنان استفاده کرده‌اند، تحلیل نماید. بنابر این سخنان، سبک‌شناسان با بررسی آثار یک نویسنده یا یک دوره می‌توانند به مطالب بسیاری از جمله: دیدگاه نویسنده، اوضاع اجتماعی دوره و گفتمان عصر، جهت‌گیری نویسنده، فردیت یا تقلیدی بودن سبک نویسنده، ایدئولوژی نویسنده و ایدئولوژی غالب بر عصر و... دست‌یابند اما گستره ویژگی‌های سبکی در متون آنقدر بالا هستند که پژوهشگران تلاش کردند تا به این ویژگی‌ها نظم بدهند و آن‌ها را به ۵ دسته تقسیم‌بندی کردند و هر کدام از این لایه‌ها را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهند که این لایه‌ها عبارت‌اند از: لایه آوایی، لایه واژگانی، لایه نحوی، لایه معناشناسی و لایه کاربردشناسی. هر کدام از لایه‌های نام‌برده شده شامل لایه‌های جزئی‌تری هستند که در ارتباط با یک‌دیگر این کلان‌لایه‌ها را تشکیل می‌دهند و درست همانند اجزای یک نظام، این خردلایه‌ها از

یکدیگر مستقل هستند اما در ارتباط با هم تشکیل دهنده کلان لایه‌ها می‌باشند. «این روش کشف و تفسیر پیوند مشخصه‌های صوری متن با محتوای آن را آسان‌تر می‌سازد؛ زیرا سهم و نقش هر بخش از زبان در شکل‌دادن به سبک به روشنی نشان داده می‌شود. این شیوه از آشفته‌گی تحلیل و تداخل داده‌ها و دیدگاه‌ها پیشگیری می‌کند و در هر لایه امکان کاربرد نگرگاه‌ها و روش‌های مناسب را فراهم می‌سازد» (فتوحی، ۱۳۹۲: ۲۳۷).

۲-۳- لایه نحوی

علم نحو (syntax) ارتباط بین صورت‌های زبانی در جملات، ساختار، نظم، هم‌نشینی، جانشینی و... را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. بررسی لایه نحوی به مخاطب اجازه کشف پیوند میان ساختار نحوی و ساختار معنوی یک متن را می‌دهد. مواردی نظیر: ساختمان جملات، طول جملات، پیوستار جملات، وجهیت در قیده‌ها، صفات و فعل‌ها، زمان افعال، شبه‌جملات، استفاده از لغات و اصطلاحات عربی و... بخشی از مسائل مطرح شده در این لایه هستند. در ادامه به بررسی این موارد در نامه «چهل و پنجم» از منشآت میرزا ابوالقاسم فراهانی که خطاب به وقایع‌نگار عصر خویش نوشته‌است، پرداخته‌ایم:

۲-۳-۱- ساختمان جمله‌ها

جمله عبارت است از یک نظام که با استفاده از چهارچوب خاصی، واژه‌ها را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و باعث انتقال اندیشه‌ها، خواسته‌ها و عواطف می‌شود (احمدی گیوی و انوری، ۱۳۹۸: ۲). از طرفی جملات رساننده پیام از سوی فرستنده به مخاطب یا گیرنده هستند و از سوی دیگر بلندترین واحد سازمانی در نحو می‌باشند.

۲-۳-۲- طول جمله‌ها

کوتاهی و بلندی جملات تأثیر بسزایی در رساندن معنا و مفهوم حاکم بر متن دارد؛ بنابراین، می‌توان این مطلب را بیان نمود: «کوتاهی و بلندی جملات در کلام صاحب اثر بستگی به فضای آن دارد» (وحدانی فر، ۱۳۹۸: ۱۶۳). معمولاً متونی که دارای جملات

کوتاه هستند، عاطفی تر و پرشتاب تر هستند و اینگونه جملات در متن می توانند منتقل کننده هیجان به مخاطب باشند اما در آن دسته متون که جملات بلندتر هستند، شاهد سبکی آرام و ملایم هستیم (فتوحی، ۱۳۹۲: ۲۷۵). قائم مقام فراهانی در متن نامه مورد بحث از جملات کوتاه و طولانی بسیاری بهره برده است. وی معمولاً در جملاتی که وجه خبری دارند، هنگامی که می خواهد اتفاقات موقوف را به زبان تحریر درآورد از جملات کوتاه و مختصر استفاده می کند و در حد امکان تلاش می کند تا اتفاقات فرعی را به صورت مختصر و مفید با استفاده از جملات کوتاه بیان کند. قائم مقام نامه خورد را پس از یک بیت شعر، اینگونه آغاز می کند: «رقیمجات رسید. مفصل و مجمل مطالعه و مذاکره شد. بل چندبار به واگویه رفت. هر کو شنید گفت: لله در قابل» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲). در قسمتی دیگر قائم مقام به بیان و شرح حال اعیان خراسان می پردازد که ویژگی منقول در آن به چشم می خورد: «اعیان خراسان، آنچه از عرب و قرائی هستند، کلاً در خدمت نواب خسرو میرزا بودند و خدمت نمودند تا ترشیز به دست آوردند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). می توان بیان کرد که استفاده از جملات کوتاه یکی از ویژگی های سبکی خود نویسنده است؛ زیرا در آن دوره استفاده از جملات کوتاه متداول نبوده است اما این نکته نیز قابل تأمل است که سبک نگارش منشآت، تقلیدی از سبک گلستان سعدی است و سعدی نیز در ایجاز و مختصرگویی دستی داشته است. همانگونه که بیان شد، قائم مقام از جملات طولانی نیز در متن این نامه خود، به مانند نامه های دیگر او در کتاب منشآت، بهره برده است. در حالت کلی، هدف استفاده از جملات طولانی یا به عبارتی جملاتی که کوتاه نیستند، شرح دقیق، وصف و تعریف یک پدیده است؛ نمونه های زیر از این دست هستند:

«اما مشهد و نشابور و سبزوار روزی که از فر قدم ولیعهد زیور گرفتند، شهرهای بی صاحب و طالب مثل شیر قزوینی پهلوان و آنکه ملأ در مثنوی گفت: بی دم و سر و اشکم که دید؛ بودند»^۵ (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴) و یا در شاهدمثالی دیگر مشاهده می شود: «به جدّم قسم که اسم دارالخلافه تهران در میان نبود و بلوکات را بعضی قرائی و بعضی ایلخانی و

بعضی ترشیزی و بعضی خورشاهی، بعضی بغایری بعضی بیات نشابور صاحب شده» (فراهانی، ۱۳۷۳ : ۱۰۴). نویسنده در این نامه بیشتر از جمله‌های کوتاه استفاده کرده و هدف او از این کار، انتقال راحت‌تر مقصود به مخاطب است و هرگاه شرح، توصیف و یا جزئیات بیشتر را لازم دانسته، دست به دامن جملات طولانی‌تر برده و از آنان مدد جسته است.

۲-۳-۳- پیوند جملات

بر اساس روابط دستوری بین جمله‌ها در هر متن می‌توان چهار نوع سبک نحوی را از یکدیگر جدا ساخت (فتوحی، ۱۳۹۲: ۲۷۶) که به شرح زیر می‌باشد:

سبک گسسته: این سبک شامل جملات کوتاهی می‌باشد که هر کدام یک موضوع و یک خط فکری جدا نسبت به جملات دیگر دارند و برای نویسندگان نوعی ابزار محسوب می‌شوند که از آن به دلایل مختلف از جمله صراحت بیان، شتاب عمل و اندیشه در متن و... که با توجه به گفتمان اجتماعی دوره هر نویسنده و سبک فردی در متون قابل مشاهده می‌باشد. این سبک نوشتاری نحوی در نامه ۴۵ منشآت قائم مقام فراهانی نیز موجود است. در قسمت آغازین نامه شاهد این صراحت بیان و شتاب در بیان اندیشه هستیم: «رقیمجات رسید، مفصل و مجمل مطالعه و مذاکره شد، بل چندین بار به واگویه رفت» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲).

جمله	خط فکری
رقیمجات رسید.	رسیدن نامه‌ها و عرایض
مفصل و مجمل مطالعه و مذاکره شد.	بررسی نامه‌ها و عرایض
بل چندین بار به واگویه رفت.	بررسی مجدد نامه‌ها و عرایض

همانگونه که بیان شد، هر کدام از جملات خط فکری جداگانه‌ای دارند و در عین حال در کنار یکدیگر قرار گرفته و متن را تشکیل می‌دهند.

سبک هم‌پایه: گاه برخی از جملات مستقل، با حروف هم‌پایه‌ساز در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند و خط فکری نویسنده را مطرح می‌کنند. این روش نیز بسیار به پویایی متن یاری می‌رساند. در متن نامه مذکور مشاهده می‌کنیم که در شرح وقایع اینگونه می‌آید: «به جدم قسم باباخان اسحق آبادی، عرب‌های ساخلو را می‌گرفت و حبس می‌کرد؛ تا رشوه نمی‌گرفت، سر نمی‌داد و میرزای شاندیزی و حسین طرهبه‌ای و الله‌وردی پیوجنی به شهر نمی‌آمدند و ماست نمی‌دادند و پیاز ریزه نمی‌کردند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). در قسمتی دیگر اینگونه آمده است: «مع هذا ملاحظه فرمایید که جایی هست در این سه ولایت که مضبوط نشده و مهمل مانده باشد و بالفعل اوزبک و افغان دست به دامن چاکران این دولت زده» (همان: ۱۰۴ - ۱۰۵).

حرف ربط	جملات هم‌پایه
و	باباخان اسحق آبادی، عرب‌های ساخلو را می‌گرفت و حبس می‌کرد.
و	میرزای شاندیزی و حسین طرهبه‌ای و الله‌وردی پیوجنی به شهر نمی‌آمدند و ماست نمی‌دادند و پیاز ریزه نمی‌کردند.
و	جایی هست در این سه ولایت که مضبوط نشده و مهمل مانده باشد و بالفعل اوزبک و افغان دست به دامن چاکران این دولت زده.

در این نامه، از حرف هم‌پایه‌ساز (و) بسیار استفاده شده است که در بین تمام حروف ربط مستفاد، بسامد بیشتری دارد.

سبک وابسته: رابطه نحوی جملات در این سبک، رابطه وابستگی و یا علی و معلولی است؛ بدین صورت که معنای جمله‌ای در گرو جمله دیگری است و بر همین اساس، در این رابطه با دو نوع جمله هسته و وابسته روبه‌رو هستیم که با استفاده از حروف ربط وابسته‌ساز در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند و یک خط فکری را کامل می‌کنند: «تقی‌خان

قیاخلوئی مضطرب و حیران که خدمت بجنورد کند یا خوبشان» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴).
«والحق خوب متوجه شدند که از دنبال آسوده باشیم» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵).

حرف وابسته‌ساز	جمله هسته	جمله وابسته
که	تقی خان قیاخلوئی مضطرب و حیران {بود}	خدمت بجنورد کند یا خوبشان
که	از دنبال آسوده باشیم	خوب متوجه شدند

سبک متصل و تودرتو: هنگامی که متن از جملات مرکب طولانی تشکیل شده باشد و یا متشکل از چند جمله‌واره و جمله باشد، می‌توان گفت که دارای ساختار تودرتو و لایه لایه (از لحاظ نحوی) است. این سبک ترکیبی از دو سبک نحوی هم‌پایه و وابسته می‌باشد که به متون انسجام می‌دهد و باعث رابطه قوی و پیوندی استوار بین جملات یک متن می‌شود. در نامه ۴۵ منشآت قائم مقام، استفاده از این قالب برای نگارش متن، بسامد بالایی دارد: «به خدا که یک نفر از خراسانی‌ها دستی به اوزبک زده، از دولت قاهره بیم داشتند که خدمت نمایند و اندیشه نداشتند که خدمت نمایند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «اگر باور ندارید ده به ده، ولایت به ولایت سیاهه خواهم فرستاد که چه اشخاصی رفته‌اند و بالفعل در کجا هستند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳).

حروف ربط (همپایه‌ساز و وابسته‌ساز)	سبک وابسته	سبک هم‌پایه
که - و - که	به خدا که یک نفر از خراسانی‌ها دستی به اوزبک زده - از دولت قاهره بیم داشتند که خدمت نمایند - اندیشه نداشتند که خدمت نمایند.	خدمت نمایند و اندیشه نداشتند.
اگر - که - و	اگر باور ندارید ده به ده، ولایت به ولایت سیاهه خواهم فرستاد که چه	چه اشخاصی رفته‌اند و بالفعل در کجا هستند.

اشخاصی رفته‌اند.

نویسنده با استفاده از ترکیب دو سبک نحوی هم‌پایه و وابسته، بر جملات خود تأکید می‌کند و برای آن‌ها شرط بیان می‌کند و به طور کلی، به متن پویایی و انسجام توأم با تأکید می‌دهد.

۲-۳-۴- وجهیت

وجهیت عبارت است از میزان قاطعیت گوینده در بیان یک گزاره که به طور ضمنی به وسیله عناصر دستوری نشان‌داده می‌شود و بیان‌کننده منظور و قصد کلی گوینده و یا درجه پایبندی او به واقعیت یک گزاره یا باورپذیری اجبار یا اشتیاق نسبت به آن گزاره است. وجه مقوله‌ای است، نحوی- معنایی که نظر و دیدگاه گوینده را در جمله نسبت به موضوع آن نشان می‌دهد. وجه در ساختمان بند از آن جهت اهمیت دارد که حاکی است از: «جهت‌گیری‌های خاص نویسنده نسبت به آنچه می‌گوید» (فتوحی، ۱۳۹۲: ۲۸۵). وجه، نوع روابط بین انسان‌ها با یکدیگر، با اجتماع و پدیده‌های آن را برای مخاطب پدیدار می‌سازد. در نامه منقول از قائم مقام، وجهیت کلام را در دو سطح فعلی و قیدی بررسی کرده‌ایم که به وسیله آن نتایج قابل تأملی حاصل آمده است.

۲-۳-۴-۱- وجهیت در فعل

وجه، آن ویژگی فعل است که بر اخباری بودن، دستوری بودن، التزامی بودن و... دلالت می‌کند و بار اصلی جمله را برعهده دارد؛ یعنی مخاطب با درک وجه فعل می‌تواند درک کند که در مقابل آن چه واکنشی نسبت به جمله نشان دهد.

وجه اخباری: این وجه از فعل، بیانگر رخداد یک فعل به صورت قطعی است؛ به گونه‌ای که نویسنده از وقوع آن کاملاً مطمئن است. در شاهد مثال زیر قائم مقام این اطمینان خاطر را نسبت به صحیفه خویش هم در کلام و هم در وجه فعلش کاملاً مشخص کرده است:

«آنچه در این صحیفه نگاشته‌ام براهین شهودیه دارد، حاجت فکر و نظر ندارد» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). در این نمونه‌ها نیز وجه اخباری فعل به خوبی نقش خود را ایفا می‌کند: «به جدّم قسم که اسم دارالخلافة تهران درمیان نبود» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «و رضا قلی‌خان را از خوارزم آوردند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). وجه غالب افعال در این نامه، وجه اخباری است که نمایانگر ارتباط نزدیک قائم مقام با پدیده‌های اتفاق افتاده می‌باشد و به علاوه، نمودی برای قطعیت نویسنده در سخنانش می‌باشد و به مخاطب این اطمینان را می‌دهد که نویسنده به سخنانش باور دارد.

۲-۳-۴-۲- وجه دستوری

در این شکل از افعال، مخاطب با کلامی روبه‌رو می‌شود که او را به انجام دادن کاری ترغیب می‌کند و این امر می‌تواند به اشکال مختلف از جمله درخواست، توصیه، دستور و... باشد. این وجه از وجوه فعل، بسیار کمتر نسبت به وجه اخباری است و قائم مقام نیز آن را هنگامی استفاده می‌کند که مطلب حاوی دستور باشد و در برخی موارد نیز جملات شرطی هم حاوی این افعال دستوری هستند: «بعضی هم خواهند گفت که موجب را به قشون بدهید و به سفر بفرستید» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵). «اگر یک بزغاله از خراسان به خارج رفته باشد، بنده را نطف بزیند. بسوزانید و همچنین از مشهد تا پیشاور و تا بخارا و تا ارگنج، بلکه تا مسقو اگر یک نفر پیاده و سواره تردد بکند آسب به جان و مال کسی رسیده باشد از این بی‌وجود نادان بخواهید» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). جدول زیر نمایانگر وجه فعل‌ها در مثال‌های بالا می‌باشد:

جملات	افعال و وجه آن‌ها
بعضی هم خواهند گفت که موجب را به قشون بدهید و به سفر بفرستید.	خواهند گفت: اخباری بدهید: امری بفرستید: امری
اگر یک بزغاله از خراسان به خارج رفته باشد، بنده را نطف بزیند. بسوزانید و همچنین از مشهد تا پیشاور و تا بخارا و تا	رفته باشد: التزامی

بزنید: امری	ار گنج، بلکه تا مسقو اگر یک نفر پیاده و سواره تردد بکند
بسوزانید: امری	آسب به جان و مال کسی رسیده باشد از این بی وجود
تردد بکند: التزامی	نادان بخواهید.
رسیده باشد: التزامی	
بخواهید: امری	

۲-۳-۴-۳- وجهیت در قید

با بررسی وجهیت در قیدها نیز می‌توان به موضع نویسنده نسبت به مخاطب و متن نگاشته شده دست یافت. گزاره‌های زیر از نامه مذکور می‌تواند شواهد مناسبی برای این سخنان باشد که قائم مقام، به صورت هدف‌دار از این قیدها بهره جسته است:

«همین پارسال از همین خراسان البته دوازده هزار اسیر به بخارا و خوارزم رفته که اغلب را ترکمان خوارزمی به تاخت برده اند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲). «نوکر آن‌ها دایم به قراولی مشغول است و قافله و راهگذار را از مشهد تا کنار جیحون که مسمی به چهارجو است در عهده آن‌ها گذاشته‌اند و بسیار خوب از عهده برمی‌آیند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). در اولین مثال، صفت اشاره (همین) دو بار تکرار شده است که نشان‌دهنده فاصله زمانی و مکانی اندک نویسنده با پدیده رخ داده شده است. قید زمان (پارسال) نیز بیانگر زمان اتفاق افتادن آن فعل یا پدیده است و هنگامی که این دو واژه (همین - پارسال) در کنار یکدیگر می‌آیند، انگار فاصله زمانی ناچیزی از سال گذشته سپری شده است و هم مخاطب نامه و هم نویسنده آن اتفاقات رخ داده شده را هنوز به یاد دارند. در مثال دوم نیز استفاده از قید زمان (دایم)، نشان از تکرار و تداوم یک فعل دارد و قید (بسیار خوب) نیز بیانگر کیفیت انجام فعل است؛ واضح است که در این مثال، قائم مقام به تعریف انجام‌دهنده فعل پرداخته است و گویا وی را در آن جایگاه قبول دارد.

۲-۳-۴-۴- وجهیت در صفت‌های ارزش‌گذار

صفت، واژه یا گروهی از واژه‌ها می‌باشد که در مورد اسم توضیح می‌دهد و ویژگی‌های آن را از قبیل حالت، مقدار، شماره و... شرح می‌دهد (احمدی گیوی و انوری، ۱۳۹۸: ۱۱۰) که می‌توان با استفاده از این ویژگی‌ها به مقایسه دو یا چند پدیده پرداخت. صفت‌ها بیانگر دیدگاه یک فرد نسبت به نمایه‌ها و مسائل مختلف می‌باشد و به همین دلیل برخی از این صفت می‌تواند از دیدگاه افراد مختلف متفاوت باشد. معمولاً صفات عینی که با چشم دیده می‌شوند؛ مانند رنگ و اندازه برای همه یکسان هستند و صفات عینی همچون خوب یا بد بودن، زرننگ یا تنبل بودن و... نسبی هستند. صفات استفاده شده در این نامه که ذکر آن رفت، از جنس صفات آزاد هستند و در ظاهر اسمی را با اسم یا اسم‌های دیگر مقایسه نمی‌کنند:

ردیف	شاهد مثال	صفت	نوع صفت
۱	حضرت مخدوم مهرپرور بنده / ای تو بهر کار یار و یاور بنده (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲).	مهرپرور: صفت فاعلی مرکب مرخم یاور: (صفت در نقش مسند) صفت فاعلی	
۲	از روزی که حضرت ولیعهد روحی فداه به این مملکت وارد شده برسید و برسید (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳).	روحی فداه (شبه جمله در نقش صفت) صفت بیانی این: صفت اشاره	آزاد
۳	تقی‌خان قیاخلوئی مضطرب و حیران که خدمت بجنورد کند یا خوشان (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴).	مضطرب: (صفت در نقش مسند) صفت بیانی حیران: (صفت در نقش مسند) صفت بیانی	
۴	ملاها باج علیحده می‌گرفتند (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴).	علیحده: صفت بیانی	

آنچه از تراک کلات و دره جز و سرخس	آن: صفت اشاره
است که حضرت قلی خان شاهسون را	ضابط: صفت فاعلی
ضابط دره جز فرموده‌اند و کارش بسیار	مضبوط: (صفت در نقش
مضبوط است (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳).	مسند) صفت مفعولی

در جمله اول و دوم، صفات (مهرپرور، یاور و روحی فداه) صفاتی هستند که ارادت میرزا ابوالقاسم را نسبت به ولیعهد نشان می‌دهند و هرچند که او وزیر این حکومت است اما این جملات جهت‌گیری او را نسبت به حکومت آشکار می‌سازند. در جمله سوم، قائم مقام نسبت به سردرگمی تقی‌خان قیاخلوئی آگاه است و این مسئله را به وضوح بیان می‌کند. در مثال چهارم شاید اگر تنها به صفت توجه کنیم، متوجه جهت‌گیری نویسنده نشویم اما با کنار یک‌دیگر قرار دادن موصوف و صفت متوجه خواهیم شد که گویا او مخالف عمل (ملاها) می‌باشد و در حال نقد آن است و از صفت (علیحده) به دلیل انتقاد بر آن کار استفاده کرده است؛ این صفت را نیز در دو وجه می‌توان در نظر گرفت؛ بدین طریق که اگر منظور نویسنده از آن، گزاف بودن و بسیار بودن باج باشد، صفتی آزاد در دست است و اگر این معنا مد نظر او باشد که از قول و قرار سابق بیشتر می‌گرفتند، می‌توان آن را صفتی برتر در نظر گرفت که بررسی این مطلب از حوزه پژوهش ما خارج است و به زمینه تعبیر متن و هسته تعبیر مربوط می‌باشد. در جمله پنجم نویسنده از دو صفت (ضابط و مضبوط) استفاده کرده که گویا از یک ریشه هستند؛ استفاده از این صفات نشان‌دهنده اطمینان نویسنده به درست انجام دادن فعل توسط فاعل است. بررسی وجهیت در عناصر دستوری فعل، قید و صفت به مخاطب متن در درک ایدئولوژی و جهت‌گیری نویسنده کمک شایانی می‌کند و مخاطب می‌تواند علاوه بر این مسائل، شرایط مکانی و شخصیتی نویسنده را نسبت به پدیده‌های درون متن تشخیص دهد.

۲-۳-۵- صدای دستوری

صدای دستوری عبارت است از رابطه میان رخداد یا حالت فعل با شرکت کنندگان در فرایند فعلی (فاعل، مفعول و...) (فتوحی، ۱۳۹۲: ۲۹۵). با توجه به نوع بیان جمله، صداهای دستوری می‌توانند با یکدیگر متفاوت باشند. در نامه مورد بررسی از منشآت قائم مقام، دو نوع صدای دستوری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است که عبارتند از: صدای فعال و صدای منفعل. صدای فعال: هنگامی با این صدای نحوی روبه‌رو می‌شویم که فعل توسط نهاد صورت پذیرفته باشد و به فعلیت رسیده باشد یا به عبارتی دیگر، هنگامی که «نهاد جمله کنشگر فعل باشد، جمله صدای فعال دارد» (فتوحی، ۱۳۹۲: ۲۹۵). شاهد مثال‌های زیر بیانگر وجود این نوع صدای نحوی در نثر قائم مقام فراهانی می‌باشند:

«اگر باور ندارید، ده به ده، ولایت به ولایت سیاهه خواهم فرستاد که چه اشخاصی رفته‌اند و بالفعل در کجا هستند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). «تقی‌خان قیاخلوئی مضطرب و حیران که خدمت بجنورد کند یا خوشان» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «علیمردان‌خان جوینی هم حرکت مذبوحی می‌کرد و حاکم بسطام هم سیلی می‌زد» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «باباخان اسحق آبادی، عرب‌های ساخلو را می‌گرفت و حبس می‌کرد» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). همانگونه که مشاهده شد، در این مثال‌ها فاعل‌ها (وقایع‌نگار، قائم مقام، اشخاص، تقی‌خان قیاخلوئی، علیمردان‌خان جوینی، حاکم بسطام و باباخان اسحق آبادی)، فعل را به فعلیت خویش می‌رسانند که نشان از ارزش بالای این نقش دستوری در این متن دارد.

صدای منفعل: این نوع صدای نحوی آنگاه مشاهده می‌شود که مبتدای جمله، پذیرنده فعل یا دریافت‌کننده آن باشد که بر همین مبنا از سه گروه جملات می‌توان صدای منفعل دستوری را دریافت کرد: جملاتی که فعل لازم دارند، جملاتی که فعل اسنادی دارند و جملاتی که فعل مجهول دارند.

الف. جملاتی که فعل لازم دارند: افعال لازم حالتی را به مبتدای جمله نسبت می‌دهند و بر همین اساس می‌توان از آن‌ها با نام افعال پذیرش‌گر نیز یاد کرد. جملات زیر این چنین اند:

«رقیمجات رسید» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲). «مواجب سال کهنه نرسیده» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵).

ب. جملاتی که فعل اسنادی دارند: جملاتی که در پایان آن‌ها افعال اسنادی است، بود، شد، گشت، گردید و مشتقات آن‌ها وجود دارد، غالباً صدای منفعل دارند؛ زیرا نویسنده هنگامی از آن‌ها استفاده می‌کند که می‌خواهد یک امر یا یک حالت را به نهاد نسبت بدهد یا به عبارتی دیگر، هنگامی از آن‌ها استفاده می‌کند که به یک امر در نقش قبول‌کننده یا پذیرنده یک فعل یا عمل می‌نگرد. با تأمل در مثال‌های زیر می‌توان این مطلب را به صورت ملموس احساس کرد:

«اما مشهد و نشابور و سبزوار روزی که از فرّ قدم ولیعهد زیور گرفتند شهرهای بی صاحب و طالب مثل شیر قزوینی پهلوان و آنکه ملّا در مثنوی گفت: بی‌دم و سر و اشکم که دید؛ بودند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «و این فقرات هرچه عرض می‌کنم پوشیده و پنهان نمی‌باشد. بل قولی است که جملگی بر آنند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «و الحق خوب متوجه شدند که از دنبال آسوده باشیم به کار خود پردازیم» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵). در این جملات، (بی‌صاحب و (بی) طالب بودن، پوشیده و پنهان نبودن و آسوده بودن) به نهاد نسبت داده شده‌اند که گواه بر سخنان فوق می‌باشند.

ج. جملاتی که فعل مجهول دارند: این جملات نیز به مانند دو نوع قبلی، دارای صدای نحوی منفعل هستند؛ به این صورت که ابتدا کنشگر اصلی که فاعل است، حذف می‌شود و واژه یا واژه‌های کنش‌پذیر به آغاز جمله می‌آیند و جایگزین آن می‌شود. مثال‌های زیر از این قبیل جملات هستند:

«رقیمجات رسید. مفصل و مجمل مطالعه و مذاکره شد» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲). «مخدوم من، قبله من، جان من، در این برف و سرمای بی‌شمار و قحط و غلای بسیار و بی‌پولی و بی‌نانی و درازی سفر و تمام شدن خرجی و تدارک، همه کس اعم اعلی و ادنی

اینقدر کار که شده است کم بدانید» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵). در مثال اول، فعل مجهول (مذاکره شد) و در جمله دوم، فعل مجهول ([انجام] شده است) باعث شده است تا کنشگر عمل از آغاز جمله ناپدید شود و کنش پذیر جای او را بگیرد. استفاده از این گونه افعال به دلیل ارزش بالای نقش واژه یا واژه‌های کنش پذیر در یک متن است. در بررسی صدای نحوی جملات در نامه ۴۵ از کتاب منشآت میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی، دریافت شد که علاوه بر اهمیت داشتن یک نقش دستوری، استفاده از صدای فَعَال یا مَنْفَعَل، موضع نویسنده را نسبت به متن نگارش شده و اشخاص حاضر در متن، مشخص می‌کند؛ بدین صورت که در جملاتی که صدای نحوی فَعَال دارند، موضع نویسنده موضع اقتدار است؛ گویا هیچ ترسی از بیان سخنان در دل ندارد مانند این مثال: «ملاها باج علیحده می گرفتند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). ولی در برخی جملات که صدای نحوی مَنْفَعَل دارند، به خصوص جملات دارای فعل مجهول، نویسنده غالباً موضعی نسبت به متن و اشخاص حاضر در آن ندارد و انگار تنها در حال روایت اتفاقات و پدیده‌ها است؛ مانند این جمله: «رقیمجات رسید، مفصل و مجمل مطالعه و مذاکره شد» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲).

۲-۳-۶- زمان

منظور از زمان، زمان رخ دادن یا اتفاق افتادن فعل است که بیانگر فاصله نویسنده با رخداد آن فعل می‌باشد. هرچه نویسنده، به زمان رخداد یک فعل نزدیک‌تر باشد، ذهنیت وی و زاویه نگرش او نسبت به ماجرا بهتر و واضح‌تر می‌باشد و به عکس، هرچه فاصله زمانی بین رویداد و نویسنده بیشتر و طولانی‌تر باشد، ذهنیت کمتری نسبت به آن خواهد داشت و زاویه دید او به همان نسبت ممکن است نسبت به آن فعل تغییر کند؛ به همین دلیل است که زمان یکی از مهم‌ترین متغیرها در نگارش متن می‌باشد و شیوه‌نگارش و میزان واقع‌گرایی یک نویسنده را مشخص می‌کند. در متن نامه منقول، ۱۵۳ فعل فارسی آمده است که شامل ۶۵ فعل ماضی، ۶۱ فعل مضارع، ۷ فعل مستقبل و ۱۴ فعل امر می‌باشد، هم-چنین از این تعداد ۳۳ فعل نیز اسنادی محسوب می‌شوند که در آن‌ها فعل «است»، بسامد بیشتری دارد. جدول زمان‌بندی افعال این نامه به شرح زیر می‌باشد:

ردیف	جمله	فعل	زمان	وجه
۱	رقیمجات رسید (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲).	رسید		اخباری
۲	همین پارسال از همین خراسان البتّه دوازده هزار اسیر به بخارا و خوارزم رفته که اغلب را ترکمان خوارزمی به تاخت برده‌اند (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲).	رفته {آند}		اخباری
۳	به خدا که یک نفر از خراسانی‌ها دستی به اوزبک زده [باشد] (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴).	زده باشد	ماضی	التزامی
۴	پارسال پیرارسال چند نفر از اهل شهر مشهد بل از جوار صحن مقدّس دُرده فروخته‌بودند (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳).	فروخته بودند		اخباری
۵	سخن را به اقتضای خواهش خود می‌گویند (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲).	می‌گویند		اخباری
۶	شما در فرمایش کردن و کارخواستن بسیار دلیرید، امّا در حفظ‌الغیب و کار ساختن نمی‌دانم (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵).	{هستید}		اخباری
۷	همدانی راست می‌گوید که یا پول قرض خزانه و طلب تاج‌الدوله را می‌توانیم بدهیم، یا نوکر سوار و سرباز را راه‌اندازیم (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵).	نمی‌دانم	مضارع	اخباری
۸	ده به ده، ولایت به ولایت سیاهه خواهم فرستاد (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳).	بدهیم		التزامی
۹	کلات وضعی است که انشاءالله تعالی از سفارت پلنگ‌توش گرو و پیش‌کش خوارزم خواهد آمد (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳).	اندازیم		التزامی
		خواهد آمد	مستقبل	اخباری

(۱۰۴).

۱۰	و البتّه بعضی دیگر هم خواهند گفت: ... (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵).	خواهند گفت	اخباری
۱۱	باز منحصر خواهد شد به همان (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵).	منحصر خواهد شد	اخباری

اگر بخواهیم در مورد بسامد زمان افعال سخن بگوییم، باید بیان کرد که میزان کاربرد افعال ماضی و مضارع در متن نامه تقریباً یکسان است اما اگر بخواهیم دقیق‌تر سخن بگوییم، بسامد افعال ماضی اندکی از افعال مضارع بیشتر است و سپس با اختلاف فاحش تنها ۷ فعل مستقبل در متن نامه وجود دارد. میزان افعال مضارع نشان‌دهنده قطعیت بالای متن از دیدگاه نویسنده می‌باشد و افعال ماضی نیز بیشتر به صورت گذشته ساده و نقلی مشاهده می‌شوند که نشان از فاصله کم رخداد پدیده‌ها با نگارش نامه توسط نویسنده دارد.

۲-۳-۷- استفاده از عبارات عربی

نویسنده در این نامه از ۸ عبارت عربی استفاده کرده است که می‌توان چند دلیل برای این عمل بیان نمود:

الف. آشنایی و تسلط وی به زبان عربی و علاقه به کلام الله مجید؛

ب. تقلید از شیوه نگارش سعدی که در بین متون به صورت لطیف و روان از اصطلاحات و عبارات عربی استفاده کرده است؛

ج. در آمیختگی بسیار زیاد زبان فارسی و عربی با یکدیگر به دلایل مختلف و متعدّد.

عبارات عربی این نامه به شرح زیر هستند:

«اذْهَبْ اَنْتَ وَ رَبِّكَ فَفَاتَلَا اَنَا هِيْهْنَا قَاعِدُوْنَ» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵). «خَذَلَهُمُ اللهُ تَعَالَى» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۲). «مَعَ هَذَا» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «اَنْشَاءَ اللهُ تَعَالَى» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «رُوْحِيْ فِدَاةً» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). «صَدَقْنَا وَ اٰمَنَّا وَ السَّلَامُ» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵).

«حسب الواقع» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «علی ای حال» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). اولین مثال مربوط به آیه ۲۴ سوره مائده می‌باشد که نویسنده از قرآن مجید به امانت گرفته است و باقی آن‌ها اصطلاحات کاربردی عربی هستند که به زبان فارسی وارد شده‌اند که میرزای فراهانی به هر کدام از دلایل فوق به آنان توسل جسته است.

۲-۳-۸- شبه‌جملات (قسم‌ها و منادا)

نویسندگان در جایگاه‌های مختلف متنی و به دلایل مختلف از شبه‌جملات بهره‌گیری می‌کنند. در این نامه نیز به وفور از این نوع شبه‌جملات وجود دارد که به دلایل مختلف آورده شده‌اند:

«به سر عزیز خودت که پارسال پیرارسال چند نفر از اهل شهر مشهد بل از جوار صحن مقدس دُرده فروخته‌بودند» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۳). «به جدم قسم که اسم دارالخلافة تهران در میان نبود» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «به خدا که یک نفر از خراسانی‌ها دستی به اوزبک زده‌باشد» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۴). «مخدوم من، قبله من، جان من، در این برف و سرمای بی‌شمار و قحط و غلای بسیار و...» (فراهانی، ۱۳۷۳: ۱۰۵). در سه شاهد مثال ابتدایی، هر کدام از قسم‌ها یک شبه‌جمله محسوب می‌شود. هدف از آوردن این قسم‌ها تأکید بر عمل انجام‌شده و اطمینان دادن به مخاطب می‌باشد تا به صحت فعل و انجام آن ایمان بیاورد. نویسنده با استفاده از این شبه‌جملات سعی دارد تا مطلب را هر طور که شده به مخاطب بقبولاند. در مثال پایانی نیز هر سه شبه‌جمله به کار رفته در بند، نقش منادا دارند و نمایانگر این امر هستند که گویا نویسنده دارد با شخصی که از او مقام بالاتری دارد و یا به او بسیار وابسته است، سخن می‌گوید.

۳- نتیجه‌گیری

ساختار جملات و شبه‌جملات و چیدمان واژه‌ها در هر اثر نماینده سبک دستوری و نحوی آن اثر است که در انتها به تبیین سبک فردی نویسنده توسط مخاطب یا پژوهشگرهای رفتارهای زبانی می‌انجامد. آنچه از تحلیل موارد مورد نظر در این پژوهش دریافت شد، بیانگر ارتباط قواعد نحوی و درون‌مایه متن است. این ارتباط آنقدر پیچیده است که بررسی آن در تمام کتاب منشآت در این پژوهش امکان‌پذیر نبود؛ بنابراین، نامه‌ای از این کتاب (نامه ۴۵) انتخاب شد تا چهارچوب نحو در آن نامه مورد بررسی قرار گیرد. در این مقاله به بررسی طول جملات پرداختیم و پیوند بین جملات را از مناظر مختلف مورد تحلیل قرار دادیم. بررسی‌ها نشان داد که استفاده از جملات کوتاه در این نامه بیشتر از جملات بلند بوده است و قائم مقام از این روش برای شتاب در بیان اندیشه‌های خود بهره جسته است. این نوع جملات وسیله‌ای برای انتقال راحت‌تر هدف به مخاطب می‌باشد اما هرگاه که نیاز به توضیح و توصیف بیشتر بوده، جملات طولانی را نیز مورد استفاده قرار داده است. بنابراین، بسامد بالای جملات کوتاه و مختصر همراه با خط فکری مستقل در هر جمله، بیانگر اهمیت معنا بر لفظ‌پردازی می‌باشد و همانطور که بیان شد با خود شتاب در بیان معنا را به همراه دارد. در میان چهار نوع پیوندی که میان جملات این نامه وجود دارد، دو پیوند هم‌پایه و متصل یا تودرتو بسامد بیشتری نسبت به دو پیوند وابسته و گسسته دارند؛ استفاده از این پیوندها باعث انسجام بیشتر و ارتباط قوی‌تر بین اجزای متن و معانی می‌شود و پیوندی مستحکم بین آن‌ها شکل می‌دهد. بررسی وجهیت در این نامه ایدئولوژی و شخصیت و فردیت قائم مقام را به مخاطب نشان می‌دهد. در قسمت وجهیت فعل این مطلب به دست آمد که بسامد استفاده از وجه اخباری در افعال از وجوه امری و التزامی بسیار بالاتر است. این امر نشان‌دهنده این مطلب است که نویسنده در نامه خویش بیشتر به روایت کردن اتفاقات و پدیده‌ها پرداخته است و قطعیت قائم مقام نسبت به متن نامه را نمایان می‌کند. بررسی وجهیت در قیدها ارتباط نزدیک وی را با وقایع نشان می‌دهد و

وجهیت در صفات ارزش گذار نشان دهنده جهت گیری های او نسبت به عوامل و اشخاص مختلف می باشد که غالباً این جهت گیری ها اقتدار و قطعیت وی را مشخص می کنند.

در بررسی صدای فعال و منفعل به ارزش جایگاه کنشگر و کنش پذیر در جملات این نامه پرداختیم که مشخص شد در صدای نحوی فعال ارزش کنش گر بیشتر از سایر اجزا می باشد و در جملاتی که صدای نحوی منفعل دارند، ارزش کنش پذیر بیشتر از کنشگر است و جایگاه کنشگر جمله را تصاحب می کند. بررسی این صداها نحوی جایگاه نویسنده و موضع او را نسبت به متن و اشخاص حاضر در آن نیز مشخص کرد؛ به این صورت که در بیشتر جملاتی که قائم مقام به کنشگر ارزش بیشتری داده است در جایگاه قدرت قرار دارد و هرگاه که از صدای نحوی منفعل بهره برده است، تنها هدف وی پرداختن به پدیده و اتفاقات رخ داده شده، بوده است. در این نامه ۱۵۳ فعل فارسی وجود دارد که شامل ۶۵ فعل ماضی، ۶۱ فعل مضارع، ۷ فعل مستقبل، ۱۴ فعل امر و ۳۳ فعل اسنادی می باشد که بسامد بالای افعال مضارع و ماضی ساده بیانگر نزدیکی نویسنده با مطالبی است که بیان می کند و این مطلب به صحت مطالب نامه می افزاید. استفاده از آیات و روایات عربی نیز به دلایل مختلف در این نامه مشاهده شد که باعث نزدیکی سبک نگارش قائم مقام به سبک گلستان سعدی است و پژوهشگران مختلف نیز این ویژگی را جزء ویژگی های سبک فردی قائم مقام می پندارند. بررسی شبه جملات نیز مشخص کرد که نویسنده برای تأکید بر امور، از قسم ها بهره برده است که در نظر اولیه نیز کاملاً ملموس می باشد. بررسی بیشتر موارد فوق بیانگر بیان مستقیم هدف توسط قائم مقام می باشد که نشان دهنده قطعیت بالای متن است و در نهایت با بررسی نحوی این نامه به شباهت فراوان بین سبک گلستان سعدی و منشآت قائم مقام فراهانی نائل می شویم و درمی یابیم که این تقلید به هیچ عنوان کورکورانه و بی دلیل نبوده و در پشت استفاده از هر کدام از این موارد، هدفی نهفته است که مؤلف به آن آگاهی داشته است.

یادداشت‌ها

۱. سبک‌شناسی لایه‌ای شامل ۵ لایه اصلی می‌باشد که به شرح زیراند:
الف. لایه آوایی: این بخش مربوط به آواها در گفتار و نوشتار می‌باشد. در این لایه تأثیرات زیبایی‌شناختی و ایدئولوژیکی آوایی اجزای متن در رابطه با معنا بررسی می‌شود.
- ب. لایه واژگانی: این لایه مربوط به واژگان و نشانه‌های متمایزکننده آنان از یک‌دیگر است که مشخص می‌کند هر نمونه و هر گروه از واژگان به سبک خاصی تعلق می‌یابند.
- ج. لایه نحوی: شامل ساختار و چهارچوب نحوی به کاربرده شده در متون است که در ارتباط با هدف مؤلف از تولید متن بررسی می‌شود.
- د. لایه بلاغی: این لایه شامل اصول و قواعد بلاغی استفاده شده در متن است و به بررسی زیبایی‌های بلاغی پرداخته و با دسته‌بندی آن‌ها، سبک مؤلف یک اثر را مشخص می‌کند.
- و. لایه ایدئولوژیکی: در این لایه محققان به بررسی ارتباط روستا و زیرساخت یک متن می‌پردازند تا به ایدئولوژی و افکار و ویژگی‌های شخصیت یک مؤلف دست پیدا کنند.
۲. نامه‌های سیاسی آن دسته از نامه‌هایی هستند که موضوع و طرفین آن عضو از یک گفتمان سیاسی باشند و نامه نیز با انگیزه سیاسی نوشته شود (زرقانی، ۱۳۹۸: ۱۶۶).
۳. تقلید به معنای پیروی کردن است و مقصود از تقلید در فرهنگ ادبی، پیروی از اسلوب و سبک سخن قدما می‌باشد (همایی، ۱۳۷۰: ۳۹۵).
۴. زبان معیار: زبان معیار یکی از گونه‌های زبانی رایج در جامعه زبانی است که با تغییراتی در صورت، ساخت و کارکرد آن ایجاد می‌شود و توسط بیشتر افراد جامعه به عنوان یک الگوی زبانی پذیرفته می‌شود (سارلی، ۱۳۸۷: ۴۳).
۵. عبارت نقل شده از دفتر یکم مثنوی معنوی می‌باشد:

شیر بی دم و سر و اشکم که دید	این چنین شیری خدا خود نافرید
------------------------------	------------------------------

(مولوی، ۱۴۰۰: ۱/۹۲۹)

۶. در قسمت شبه‌جملات به قسم‌ها پرداخته شد که بعضاً می‌توانند در حکم قید تأکید نیز قرار گیرند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

۱. قرآن کریم.

۲. آرزین پور، یحیی. (۱۳۷۲). *از صبا تا نیما*. تهران: زوآر.

۳. احمدی گیوی، حسن؛ حسن انوری. (۱۳۸۱). *دستور زبان فارسی ۱*. تهران: فاطمی.

۴. اسدی، سمیه؛ ناصر علیزاده. (۱۳۹۶). «ساختار نحوی معارف بهاء‌ولد بر اساس الگوی سبک‌شناسی لایه‌ای». *متن‌شناسی ادب فارسی*، دوره جدید، شماره ۴، پیاپی ۳۶، صص ۱-۲۱.

۵. بهار، محمد تقی. (۱۳۸۱). *سبک‌شناسی یا تاریخ تطور نثر فارسی*. تهران: زوآر.

۶. خطیبی، حسین. (۱۳۸۶). *فن نثر در ادب پارسی*. تهران: زوآر.

۷. درپر، مریم. (۱۳۹۲). *سبک‌شناسی انتقادی - سبک‌شناسی نامه‌های غزالی با رویکرد*

تحلیل گفتمان انتقادی. تهران: علم.

۸. دشت‌بش، مرضیه؛ علی آهن‌چی. (۱۳۹۶). «بررسی لایه‌های نحوی و صدای شعر سهراب سپهری»، *مطالعات زبانی و بلاغی*، سال ۸، شماره ۱۶، صص ۱۱۱-۱۳۴.

۹. رحیمیان، هرمز. (۱۳۸۷). *ادوار نثر فارسی*. تهران: سمت.

۱۰. رستگار فسایی، منصور. (۱۳۹۷). *انواع نثر فارسی*. تهران: سمت.

۱۱. زرقانی، سیدمهدی. (۱۳۸۸). *تاریخ ادبی ایران و قلمرو زبان فارسی*. تهران: سخن.

۱۲. زرینی، علی؛ حمید طاهری. (۱۴۰۱). «سبک‌شناسی لایه نحوی در داستان سمک عیار»، *متن پژوهی ادبی*، دوره ۲۶، شماره ۹۶، صص ۲۸۹-۳۱۳.

۱۳. زرینی، علی؛ حمید طاهری. (۱۴۰۰). «سبک‌شناسی لایه نحوی در داستان قران حبشی»، *کهن‌نامه ادب پارسی*، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۱۶۱-۱۹۴.

۱۴. سارلی، ناصرقلی. (۱۳۸۷). *زبان فارسی معیار*. تهران: هرمس.

۱۵. شمیسا، سیروس. (۱۳۹۳). *سبک‌شناسی نثر*. تهران: میترا.

۱۶. علامی، ذوالفقار؛ رقیه موسوی. (۱۳۹۸). «بررسی نامه‌های رشید و طواط (لایه‌های آوایی، واژگانی، نحوی، بلاغی)»، *مطالعات زبانی و بلاغی*، سال ۱۰، شماره ۲۰، صص ۳۶۵-۳۸۸.

۱۷. فتوحی، محمود. (۱۳۹۲). *سبک‌شناسی نظریه‌ها. رویکردها و روش‌ها*. تهران: سخن.

۱۸. فراهانی، میرزا ابوالقاسم. (۱۳۷۳). **منشآت قائم مقام فراهانی**. به کوشش سید بدرالدین یغمایی. تهران: شرق.
۱۹. قوام، ابوالقاسم؛ مریم درپر. (۱۳۹۰). «سبک‌شناسی لایه‌ای: توصیف و تبیین بافتمند سبک نامه شماره یک غزالی در دولایه کاربردشناسی و نحو»، *سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)*، پیاپی ۱۲، صص ۱۹۳-۲۱۳.
۲۰. مولوی، جلال‌الدین محمدبن محمد. (۱۴۰۰). **شرح جامع مثنوی معنوی**. شرح کریم زمانی، دفتر اول، تهران: اطلاعات.
۲۱. وحدانی‌فر، امید (۱۳۹۸). «سبک‌شناسی لایه نحوی مجلس پنجم از مجالس پنج‌گانه سعدی»، *نثر ژوهی ادب فارسی*، سال ۲۲، شماره ۴۶، صص ۱۵۵-۱۷۸.
۲۲. همایی، جلال‌الدین. (۱۳۷۰). **فنون بلاغت و صناعات ادبی**. تهران: امیرکبیر.

ب) منابع انگلیسی

1. Leech, G. N. and Short, M. (1981). *Style in fiction*. London: Longman.